

Van het bestuur

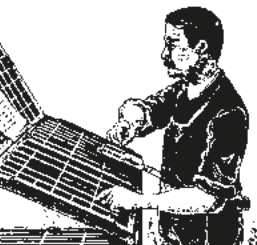
Voor u ligt de eerste nieuwsbrief van 2015, het lustrumjaar van Drukwerk in de Marge. Al 40 jaar tracht onze stichting 'het drukken, uitgeven, en op andere wijze verzorgen van geschriften, boekwerken, tijdschriften, affiches en andere drukwerken op bibliofiel, grafisch en literair gebied te bevorderen'. De nadruk ligt daarbij op het niet-commerciële, op kleinere drukkers en uitgevers. En die doelstelling staat anno 2015 nog altijd fier overeind.

Het aantal contribuanten zit al een aantal jaar in de lift, waarbij het opvalt dat er zich veel nieuwe actieve drukkers melden. Zo blijft het materiaal in gebruik en kan kennis worden doorgegeven. Onze website is dé marktplaats voor drukkersgerei geworden, en is een logische plek om te bezoeken voor eenieder die op enigerlei wijze geïnteresseerd is in het verzorgen of aanschaffen van margedrukwerk. Dat de website daarnaast ook een alternatief smoelenboek vormt, daar moeten we nog wat aan wennen. Niet alle drukkers hebben hun eigen pagina gevuld (uw voorzitter maakt zich daar ook schuldig aan, foei!). Verderop in deze nieuwsbrief treft u een oproep tot insturen van een foto van u en uw pers, voor de zogenaamde 'gelaatplaat'. Die foto's kunnen eventueel ook worden ingezet voor op de drukkerspagina's.

Op 24 april geven we het officiële startsein voor het lustrumjaar. Op die dag fungeert de stichting als gastheer voor de Tielelag. Bent u geen lid van de Tielestichting, maar wilt u de middag toch bijwonen? Stuurt u dan een bericht aan onze secretaris. Of houdt onze website in de gaten, waar te zijner tijd een aankondiging zal verschijnen. De locatie van de Tielelag is helaas nog niet bekend, de praktische organisatie daarvan ligt in handen van de Tielestichting. Wij zullen die middag twee lezingen verzorgen, en hopen een (kleine) tentoonstelling in te richten van drukprojecten.

Maar eigenlijk is het feestjaar al begonnen. Peter Duijff verzorgde op ons verzoek de bijgesloten Koppermaandagprent, gedrukt met het lustrum van de stichting in het achterhoofd. Hij deed dat samen met Maaïke van der Meulen en Doortje de Vries, op de persen van de Eikeldoorpers. Wij zijn de drie drukkers zeer erkentelijk. Op pagina 3 vertelt Peter wat meer over de totstandkoming van de prent.

Men zegt: het leven begint pas bij 40. Dat voorspelt veel goeds voor de stichting, want die eerste 40 jaar waren helemaal niet slecht. Wel zullen we de komende jaren voor grote uitdagingen staan: het vergrijzen van de contribuanten en de unieke kennis over druktechniek en materiaalbeheer die op de tocht staan, om er maar eens twee te

noemen. Laten wij dit jaar daar ook voor gebruiken: om met z'n allen uit te dragen dat dit prachtige vak gekoesterd moet worden. Ieder op zijn of haar eigen manier, maar met dezelfde liefde voor het drukken, uitgeven, en op andere wijze verzorgen van geschriften, boekwerken, tijdschriften, affiches en andere drukwerken op bibliofiel, grafisch en literair gebied.

Het bestuur wenst u een inspirerend en productief 2015 toe! Met als eerste goede voornemen voor het nieuwe jaar: het in- en/of aanvullen van de drukkerspagina's op de website...

Terugblik beurs in Leiden

Op 1 en 2 november 2014 werd de jaarlijkse Boekkunstbeurs in de Pieterskerk in Leiden gehouden. Alex Barbaix drukte alweer een pracht van een affiche, dat op veel plaatsen te bewonderen was. De laatste jaren sturen wij ze ondermeer naar (openbare) bibliotheken, antiquariaten en kunst-academies. Dat begint zijn vruchten af te werpen. Dit jaar waren er weer meer bezoekers aanwezig dan in voorgaande jaren. Mogelijk heeft daarbij ook de topattractie meegespeeld die wij in huis haalden: schrijver Maarten Biesheuvel is zowel op zaterdag als op zondag op de beurs aanwezig geweest om voor te lezen en te signeren. De kers op de taart was hierbij de Engelse psalm die hij luidkeels aanhief tijdens het voorlezen.

Binnenkort zullen wij de beurs evalueren met de Stichting Handboekbinden. Wat ons betreft gaan wij op dezelfde voet verder, ondanks de almaar stijgende kosten van de locatie. Wij proberen wel op allerlei manieren die kosten iets te drukken. Zo regelen wij sinds kort de traditionele borrel op zaterdagmiddag zelf, in plaats van aan de bar van de Pieterskerk. Dat daarnaast de inkomsten door de grote bezoekersaantallen zijn gestegen, is natuurlijk mooi meegenomen.

Bestuurswissel

Op de afgelopen contribuantenvergadering op 2 november 2014 hebben wij na 6 jaar afscheid moeten nemen van Silvia Zwaaneveldt als secretaris van het bestuur. Silvia is op 1 januari verhuisd naar Kopenhagen, Denemarken. Wij betreuren haar vertrek, maar hebben gelukkig een waardig opvolger voor haar gevonden in Mart van Duijn. Mart drukt sinds een aantal jaar onder de naam Puntkommapers en heeft al de nodige bestuurlijke ervaring in de bibliofiele en boekhistorische wereld.

Wij zullen Silvia desalniettemin missen. Ze is een bijzonder creatieve

en veelzijdige drukker, die velen ter voorbeeld diende. Als bestuursgenoot was Silvia uitgebalanceerd, rustig, eerlijk, bescheiden en wanneer het erop aankwam buitengewoon doortastend. Gelukkig heeft ze ons beloofd om namens de stichting de drukgebieden in Denemarken te verkennen. Wellicht kunnen we uitzien naar een spannend uitwisselingsproject?

Koppermaandag 2015

De meest gebruikte woorden van 2013, gezet en gedrukt in 2014, vormen de Koppermaandagprent van 2015 staat in het colofon van deze prent. Dat vraagt om een toelichting. Carole Tiberius en Tanneke Schoonheim hebben in samenspraak met het Instituut voor Nederlandse Lexicologie

onderzoek gedaan naar het gebruik van woorden. Volgens een internationaal model hebben zij woorden geclusterd in groepen en naar gebruik. Het gaat om zestien groepen, waaronder dieren, lichaam, kleding en kleuren, aangevuld met bijzondere groepen zoals de verbuiging van werkwoorden. Deze indeling hebben zij toegepast op het gebruik van woorden in boeken, kranten, tijdschriften, het internet en spreektaal. Dat alles heeft geresulteerd in een boek van 300 bladzijden met geclusterde lange opsommingen van woorden (*A Frequency Dictionary of Dutch*, Routledge, 2013). De woorden *Koppermaandag* en *boekdruk* komen in dit boek niet voor.

Het idee voor deze Koppermaandagprent is van Peter Duijff van De Eierland Pers te Schalkhaar. De Koppermaandagprent toont de zeventwintig meest gebruikte woorden. Om de tegenstelling tussen veel en weinig gebruik aan te scherpen zijn de woorden van de margedrukkers met de alarmkleur fluorescerend rood (PMS 805) gedrukt. De drie tekstblokken laten zien dat met wat fantasie en een enkele toevoeging met de meeste gebruikte woorden zelfs een klein verhaal kan worden gemaakt. De volgende letters en cijfers zijn gebruikt: Bodoni, Cheops, Garamont, Gill, Iris, Palatino, de Roos, Sabon, Spectrum, de Palatino en de Volta. De prent is in collegiale samenwerking met Maaïke van der Meulen en Doortje de Vries gedrukt bij de Eikeldoorders te Apeldoorn in een oplage van 600 exemplaren.

Peter Duijff

Bij het omslag

De invulling van het omslag lag deze keer bij het bestuur. Onze stichting werd gesticht in mei 1975 en is anno 2015 na 40 jaar nog springlevend. Deze getallen – in groen, de kleur van de hoop – zijn prominent aanwezig en daaroverheen, half dekkend, het logo (ons mannetje) in lichtpaars.

Dit cliché is van polymeer gemaakt bij Boekdrukatelier het Y in Amsterdam. De houten letters zijn eigendom van Pastei. Het oorspronkelijk idee was alle cijfers in diverse kleuren te drukken. Het duidt op de vele drukkers in onze stichting. Ook werd gezocht om in kleur het getal 151 uit de cijfers 1975 en 2015 te vormen. Een leuk idee, maar wel erg veel drukgangen. Tenslotte werd door de bestuursleden voor de sobere versie die er nu is gekozen. Er was ook een eerder ontwerp met een groot uniek houten cijfer 4 en een iets kleinere nul. Dat tijdens het drukken van de proef deze houten 4 doormidden brak was wel een domper. Meteen ook het einde van die schets. Het proces heeft al met al 40 uur geduurd. Leuker kunnen we het niet maken.

Pastei, Amsterdam drukte de groene cijfers met de hand op een Grafix proefpers en het logo en de tekst op een Heidelberg Degel Automaat in twee drukgangen.

Het papier, Fabriano tekenpapier 200 grams, komt van Van der Linde in Amsterdam en heeft de verkeerde looprichting voor de binder. Het werd op oudejaarsdag getransporteerd met de fiets in het formaat 65 × 50 cm.

Alex Barbaix

De belangstelling voor het jubileumproject 40+ is overweldigend: maar liefst 90 drukkers hebben zich gemeld om mee te doen. Het belooft dus iets heel bijzonders te worden!

De oplage is vastgesteld op 105 exemplaren, de uiterste inleverdatum is 1 september 2015.

Inmiddels zijn alle deelnemers op de hoogte gesteld van de benodigde gegevens en details. Laat het vooral weten als er nog onduidelijkheden zijn of als u de informatie nog niet hebt ontvangen.

Kees Thomassen (uitvreter@harkelhoeve.nl)

Carolien ten Oever (boktor@xs4all.nl)

Verslag jaarvergadering 2014

Roosje Keijser heet eenieder van harte welkom en opent de vergadering.

Er is bericht van **afwezigheid** van Luuk de Jong, die in Suriname drie weken drukkers bijschoolt.

Er zijn geen opmerkingen over het **verslag** van de vorige jaarvergadering, gepubliceerd in Nieuwsbrief 147.

De eerste dag van de **Boekkunstbeurs 2014** is goed verlopen. Er is een recordaantal bezoekers geweest; 900. De beursuitgave van *Brief aan Vader* en de komst van auteur Maarten Biesheuvel heeft daar goed aan bijgedragen. Vandaag komt Maarten Biesheuvel weer. Hij zal door Onno Blom geïnterviewd worden, daarna signeert hij nogmaals.

Hans Dessens licht de **financiën** toe. Er is een stijging van een kleine 10% in het aantal contribuanten. De verkoop van de houten letters van Ernst Boissevain heeft extra geld in de kas gebracht en er zijn inkomsten uit de verkoop van een tweetal drukkersprojecten. Dat maakt de financiële positie van Drukwerk in de Marge rooskleurig. En dat betekent dat er voor het komende jaar, waarin Drukwerk in de Marge 40 jaar bestaat, voldoende geld is om uit te pakken.

De website heeft dit jaar een gedaantewisseling ondergaan. De site drukwerkindemarge.org wordt dagelijks door 300 à 400 bezoekers aangeklikt. En er is een groeiende stroom berichten. Drukkers worden uitgenodigd om hun uitgaven via de site te koop aan te bieden. De resultaten van de verkopen tot nu toe zijn uiterst bemoedigend.

Voor wat betreft de techniek wordt de roep om oud-technici hier nogmaals herhaald, en wordt elke drukker uitgedaagd om zijn drukkers-

pagina op de site up to date en mooi te maken. Het bestuur dankt Sander heel hartelijk voor zijn tomeloze inzet en heeft om de erkentelijkheid uit te drukken een boekje voor hem laten inbinden.

Roosje geeft informatie over het **40-jarig bestaan** van Drukwerk in de Marge. De nieuwsbrieven zullen daarbij een belangrijke rol spelen.

Nieuwsbrief 151, januari 2015, gaat vergezeld van een Koppermaandag-prent die verzorgd wordt door Peter Duijff van de Eierlandpers.

Nieuwsbrief 152, april 2015, zal vergezeld gaan van een lustrumcadeau. Op 24 april vindt de Tieledag plaats, met de vergadering van de aangesloten instellingen in de ochtend en een op Drukwerk in de Marge gericht middagprogramma. Kees Thomassen geeft een lezing over 40 jaar drukkersprojecten binnen Drukwerk in de Marge en opent de reizende expositie van deze verzamelprojecten. Andere plaatsen voor de tentoonstelling zijn: Groningen, Maastricht, Middelburg, Haarlem. De tweede lezing wordt door Roosje Keijser verzorgd.

In mei wordt er een cultureel uitstapje georganiseerd met open inschrijving. De kosten hiervoor zijn geheel voor rekening van de deelnemers. Er wordt gedacht aan Leipzig en Darmstadt. Nadere info in een van de volgende Nieuwsbrieven. Met het verzoek van Doortje de Vries dit niet in de periode rond 21 mei te plannen wordt rekening gehouden.

Nieuwsbrief 153, juli 2015. Gericht op de activiteiten die het Grafisch Atelier Alkmaar ontwikkelt in juli en augustus van 2015 in de Grote Kerk in Alkmaar. Rolluf van Laar van het Grafisch Atelier Alkmaar nodigt de leden van Drukwerk in de Marge uit om in het weekend van 18 en 19 juli, of op een van die dagen, een Boekkunstbeurs te organiseren. Daarbij zijn de binders ook van harte welkom. Het bestuur omarmt dit voorstel, het komt heel mooi tegemoet aan de wens om op een ander tijdstip in het jaar en op een andere plek in het land dan Leiden een margemarkt te houden.

In september vindt op de eerste dinsdag van de maand de opening van het academisch jaar van de vakgroep Nederlands van de Universiteit van Leiden plaats met de Bert van Selm-lezing. Dit jaar wordt de lezing uitgesproken door Gerard Post van der Molen, met als onderwerp 40 jaar Drukwerk in de Marge. Bij de Nieuwsbrief van oktober wordt een uitgave van de lezing meegestuurd. Op verzoek van Rob Koch, atelier De Ganzenweide, kan ook een aantal exemplaren in katernen worden aangeleverd.

Nieuwsbrief 154, oktober 2015. Staat in het teken van de Boekkunstbeurs. Het bestuur zorgt weer voor een aansprekende auteur. De namen Paulien Cornelissen en Arnon Grunberg vallen voor een beursuitgave. Aansluitend aan de beurszaterdag is er een drukkersfeest.

Drukkersproject 40+. Er zijn nu al 65 deelnemers aan het 40+ drukproject. De deadline voor inschrijving nadert. De oplage bedraagt 100 exemplaren. De opbrengst van de verkoop van de houten letters van Ernst

Boissevain komt ten goede aan dit project, net als de verkoop van de extra dozen van Dick Jalink en Bubb Kuiper.

Smoelenplaat. Alex Barbaix gaat met de foto's op de drukkerspagina's een poster 'lekker drukken' maken van alle Drukwerk in de Marge-drukkers. Liefst met een plaatje van de pers en de drukker. Dit is tevens een oproep aan ieder om haar/zijn drukkerspagina up to date te maken.

Film DidM. Leo van Maren – die de film over Frans de Jong heeft gemaakt – heeft het plan een film te maken over Drukwerk in de Marge. Het bestuur wil meewerken door contact leggen tussen deelnemende drukkers en Leo, maar levert geen financiële bijdrage aan dit project.

Mooi Marginaal. Er wordt met smart gewacht op een nieuwe editie van Mooi Marginaal. Ook het bestuur wil heel graag dat MM wordt voortgezet, maar wil zich niet inhoudelijk met MM bemoeien. De plannen zijn nog niet rond. Het is een zaak van de Stichting Laurens Janszoon Coster. De vertraging wordt veroorzaakt door gebrek aan geld en inzet.

Puettmannprijs. Vorig jaar heeft Herma Steur de prijs ontvangen. Zij heeft dit jaar gebruik kunnen maken van de nieuwe regel dat de laureaat de volgende beurs een gratis tafel krijgt. Dit jaar heeft de geheime jury bepaald dat de prijs wordt toegekend aan Corps 8, een gezelschap van acht drukkers dat al geruime tijd trouw samenwerkt en nu een drukproject analoog-digitaal heeft afgerond met een boek, onder de titel *De duif van Fouché*. De prijs (€ 100 op de beurs te besteden, en een wisseltrofee in de vorm van een prent van Emile Puettmann) wordt overhandigd aan Gerard Post van der Molen, Henk Francino en Silvia Zwaaneveldt, die deel uitmaken van dit illustere gezelschap.

Kees Thomassen wordt voor zijn diverse activiteiten voor de diverse drukkersprojecten beloond met een fles drank.

Bestuurswisseling. Silvia Zwaaneveldt verlaat het bestuur omdat zij in Kopenhagen gaat wonen. Roosje Keijser bedankt haar met een bos bloemen. Mart van Duijn is haar opvolger als secretaris.

Rondvraag

Elze ter Harkel wil graag zien dat de groepsfoto, zoals die vroeger elk jaar op de gracht in Amsterdam werd gemaakt na de margemarkt, weer in ere wordt hersteld. Unaniem wordt besloten dat zaterdagmiddag voor de borrel (weer) een groepsfoto wordt gemaakt.

Janneke van der Veer heeft vanaf 1993 voor het tijdschrift Boekenpost met veel plezier vijftig interviews gemaakt van margedrukkers. Janneke stopt per 1 januari 2015 met het schrijven voor boekenpost.

Tjitze Mast roept op om monteurs aan te trekken voor het repareren van persen. Sander Pinkse zal een oproep doen op de website. Het bestuur overweegt geen rollenactie, want iedere contribuant van Drukwerk in de

Marge krijgt al korting bij het laten gieten van rollen bij AKB Longs in Zoeterwoude.

Doortje de Vries vraagt hoe het zit met Minotaurus. Bekend is dat Nol Sanders de in consignatie gehouden werken gaat terug sturen. De handel in kleine uitgaven wordt mogelijk overgenomen.

John Cornelisse meldt dat hij door zijn contacten met Polen goed en goedkoop offset drukwerk kan laten maken. Bij de vergadering in het drukkerijmuseum in Mainz is een start gemaakt voor een samenwerkingsverband van Monotype-zetters.

Tegen tien voor elf sluit Roosje Keijser de vergadering. Zij hoopt veel mensen terug te zien op 24 april bij de Tielelezingen en op 9 mei bij de presentatie van het Werkmanproject in Groningen.

Silvia Zwaaneveldt

Gelaatplaat

Op de jaarlijkse vergadering in de Pieterskerk stond onder het agendapunt: komende activiteiten een 'Smoolenposter' of zo u wilt een Contribuantenplakkaat of anders gezegd een Gelaatplaat. De digitalisering de komende jaren zal voor de Website van onze Stichting nog sterker de leidraad zijn, en dan is het ook niet zo vanzelfsprekend meer dat een gedrukte uitgave voor alle contribuanten gratis beschikbaar wordt gesteld. Vandaar het idee om ons 40-jarig jubileum in elk geval met een A0 (841 × 1189 mm) plakkaat te verlevendigen. Zichtbaar worden daardoor alle drukkende leden. Bij het 10-jarig bestaan in 1985 (*Drukkers in de Marge*) hadden we 61 drukkers, bij het 25-jarige viering in 2000 (*Lood en oud ijzer*) hadden we 118 portretten en 31 personen zonder portret, wat het totaal op 149 bracht.

We verwachten dit aantal te evenaren, ondanks de vele drukkers die ons ontvielen. Er zijn in de afgelopen vijftien jaar natuurlijk nieuwe en jonge personen bijgekomen. Alle actieve drukkers zullen persoonlijk worden benaderd via de digitale weg. Mocht u zich onverhoopt uit voorzorg nu al willen melden, dan kan dat via gelaatplaat@drukwerkindemarge.org. Het volstaat om een foto van pers/drukker, al dan niet met pers, op te sturen (formaat minimaal 5 × 10 cm, 300 dpi).

Op het formaat A0 kunnen dan 192 foto's geplaatst! Je hoort erbij!

Alex Barbaix

Financieel overzicht 2014

Saldo 1-1-2014	€ 22.186,83	Saldo 31-12-2014	€ 40.321,75
Contributies ¹	18.950,00	Nieuwsbrieven	6.344,07
Verkoop diversen	50,00	Portokosten	524,75
Giften	1.469,90	Bankkosten	267,26
Verkoop houten letters ²	4.588,06	Website	241,54
Rente	318,08	Tiele stichting ⁴	500,00
Inkomsten beurs ³	3.760,00	Kosten beurs	2.354,60
		Bestuurskosten	668,90
		Puettmann prijs	100,00
Totaal	€ 51.322,87	Totaal	€ 51.322,87

Opmerkingen:

1. Aantal contribuanten: 538.
2. In 2013 is € 2.000 betaald voor de aankoop van de houten letters.
3. De eindafrekening van de Boekkunstbeurs met de Stichting Handboekbinden heeft helaas nog niet plaatsgevonden. Hiervoor wordt € 3,500 gereserveerd.
4. Dit is de bijdrage voor 2014 én 2015.

Veertig jaar Drukwerk in de Marge

In de vier nieuwsbrieven van dit jubileumjaar wordt teruggeblikt. De redactie heeft vier mensen gevraagd persoonlijke herinneringen op te halen aan de afgelopen decennia. De spits wordt afgebeten door Gerrit Jan de Rook, voor velen onder onze contribuanten geen onbekende.

De eerste jaren van Drukwerk in de Marge

Het waren Jana Beranová en Emile Puettmann (1921–1987) die het initiatief namen tot de oprichting van Drukwerk in de Marge. Emile, Margedrukker avant-la-lettre, was altijd enthousiast en bevlogen in de vele dingen die hij deed, en al sinds jaren actief op grafisch gebied in Rotterdam. Lithograaf qua opleiding maar in de jaren zeventig vooral bezig met het maken van gelegenheidsgrafiek en steeds weer vernieuwende boekjes. Daarnaast ontstond een oeuvre van met in de boekdruk gangbare middelen gemaakte prenten. Het laatste uiteraard schatplichtig aan Werkman die dit marginale medium tot museale kwaliteit wist op te stuwen. Jana

Beranová, de al even gepassioneerde dichter, die op Emiles drukpersen veel van haar gedichten – zowel op kaarten als in haar tedere boekje met de confronterende titel ‘Jantje zag eens mensen hangen’ – treffend wist vorm te geven. Samen waren ze eind 1974 naar het Oostenrijkse Burgenland getrokken op uitnodiging van de graficus Wil Frenken die daar samen met zijn vrouw Fria Elfen de Werkstatt Breitenbrunn leidde. Dit cultureel centrum was van 1967 tot 1980 een ware broedplaats voor allerhande exposities, manifestaties en optredens. Op 1 november 1974 vond er de expositie ‘Minipressen 2 – ist die Minipresse tot?’ plaats waar Emile en de zeer actieve Duitse kunstenaar Timm Ulrichs hun werk toonden. Emile drukte daar die dag, zoals op de uitnodiging vermeldt staat: ‘mit Publikum und Autoren’.

Ik weet niet of ze de bezoekers een ontkennend antwoord op expositietitel ontlokt hebben, in elk geval kwamen zij in Nederland terug met de overtuiging dat een dergelijke vraag hier niet relevant was. Om dat aan te tonen leek hen een overkoepeling van liefhebber-boekenmakers een nuttig instrument. Nog dezelfde maand lanceerden ze een voorstel bij de Rotterdamse Kunststichting. In zekere zin konden ze steunen op de basis die in Nederland was gelegd door de activiteiten die in het Amsterdamse Drukhuis – en daarvoor Typotent – door Bart Boumans, Frans de Jong (1921–2010) en René Treumann waren verricht. En ook de daarmee enigszins verbonden ‘boeken-galerie’ Other Books & So van Ulises Carrión (1941–1989) en Aart van Barneveld (1951–1990) had bijgedragen tot

Emile Puettmann (rechts) in gesprek tijdens de expositie ‘Minipressen 2 – ist die Minipresse tot?’ in Breitenbrunn

een kring van actieve en passieve boekenminnaars. Hoe groot die kring was bleek uit de 'oprichtingsvergadering' die op 22 maart 1975 in Rotterdam werd gehouden. Ruim veertig belangstellenden – gerecrueteerd uit 'zondagsdrukkers', marginale uitgevers en redactieleden van literaire tijdschriften – waren present. Na wat geharrewar werd besloten een Stichting op te richten waarvan de akte op 21 mei werd gepasseerd.

Wat ik me van deze periode herinner zijn vooral de diverse tentoonstellingen en boekenmarkten – als het even kon daaraan gekoppeld – die we organiseerden. We beschikten over een 'vaste voorraad' aan boekjes en ander grafisch materiaal dat bij de altijd gastvrije Emile Puettmann aan de Beukelsdijk in dozen werd opgeslagen en die wij tweeën naar de desbetreffende locaties vervoerden. Meestal reed ik met Emile mee, ondanks het feit dat hij geen voortreffelijk bestuurder was en ik me een noodstop in het groene midden van een rotonde nog levendig herinner. Op deze exposities – in ruimtes variërend van bibliotheken tot het Amsterdams Stedelijk Museum – probeerden we – naast de kwaliteit ervan – ook de breedte van het marginale drukwerk duidelijk te maken. Datzelfde gold ook voor de margemarkten die we graag koppelden aan demonstraties of zelfs – geheel in de sfeer van de jaren zeventig – aan performances. Deze manifestaties hadden niet alleen als doel om de aangesloten persen meer afzetmogelijkheden te bieden maar ook om contribuanten voor de Stichting te werven. Uit twee namenlijsten die ik recentelijk terugvond, blijkt dat de stand van augustus 1977 (124) één jaar later was toegenomen met ruim 70% (214)! Met name de publiciteit naar aanleiding van onze eerste grote expositie in oktober 1975 in Kunstzaal Zuid te Rotterdam was aanzienlijk. Ik herinner me radio-interviews met Han Peekel en in het veelbeluisterde programma 'Met het oog op morgen'.

Gesteund door de toenemende belangstelling werden ook andere activiteiten in gang gezet. Om te beginnen natuurlijk het *Bulletin* waarvan het eerste nummer al bij de Rotterdamse expositie verscheen maar waarvan de frequentie – drukkers zijn geen schrijvers – afnam en soms stakte. Uiteindelijk werd het geheel vervangen door de in eerste instantie als aanvulling bedoelde *Nieuwsbrief*. Koppermaandagprenten (sinds 1981) en gezamenlijke boekenprojecten (sinds 1982) zouden volgen.

De bescheiden erudiet Huib van Krimpen (1917–2002) was een lange periode redactielid van het *bulletin*, een aantal jaren voorzitter van de Stichting en de inspirator van de bibliografieën van de uitgaven van de aangeslotenen in 1977, 1979 en 1983. Om eerlijk te zijn heeft de rol van ‘bibliograaf van eigen werk’ me nooit erg aangesproken en ik heb er dan ook – ondanks al zijn waardevolle en bevlogen inspanningen – nooit actief aan meegewerkt.

Ernst Braches, boekenliefhebber zonder weerga, heeft – al even nauwgezet en integer – de Stichting altijd gesteund evenals Ronald Breugelmans (1943–2010) die dat wat meer op afstand deed.

Van het dozijn interviews die ik in 1977 en van 1987 tot 1997 met margedrukkers voor het *Bulletin* mocht houden, herinner ik mij de steeds opnieuw andere wereld waarmee ik kennis mocht maken. Ik heb zo de breedte van de ‘uitdrukkingsmogelijkheden’ van het boek leren kennen en waarderen. Een andere les die ik ervan geleerd heb, is dat het tweede interview altijd beter is – dit als consequentie van een interview met Herber Blokland (1923–2001) van de Arethusa Pers die bij thuiskomst een blanco cassettape bleek te hebben opgeleverd. Ook viel me steeds weer op hoe bescheiden onze drukkers waren.

Achteraf betreur ik het nog steeds dat het niet gelukt is de ‘stencillaars’ en marginale uitgevers die veelal met klein-offset werkten en de drukkers die met lood werkten, bijeen te houden. Voor mij zijn ‘kleine uitgevers’, kunstenaarsboekenmakers en vervaardigers van bibliothele uitgaven nog steeds één pot nat en ik ben ervan overtuigd dat gezamenlijk optrekken in een ieders voordeel zou zijn geweest. Hoe dan ook, het lood heeft in onze Stichting gewonnen. En dát heeft ook een voordeel: het heeft bijgedragen tot de instandhouding van bijzonder en hoogwaardig grafisch materiaal en van veel typografische kennis.

Gerrit Jan de Rook

Digitaal lood

Opzet & vorm

Wat voorafging

In 2009 sloot Corps 8 een hectische periode af. Die periode kenmerkte zich door verhuizingen en reizen van de Corps 8-leden naar meer en minder verre streken. Met de uitgave *Windstreken* in 2009 brachten zij ver-

slag uit van hun geografische voorkeuren en wederwaardigheden in den vreemde. Daarna vestigden de leden zich definitief op hun nieuwe plek of keerden zij gewoon terug naar hun vertrouwde stek.

'Quo Vadis?' was de openingsvraag die kleurig en fleurig beantwoord werd in *Windstreken*. Daarna bleef het lang stil, maar in 2011 zag een fraaie Corps 8-leporello het licht ter ere van het bereiken van de 80-jarige leeftijd door Kees, de Pater Familias van Corps 8. In het begin van dat jaar begon opnieuw de onrust bij de Corps Achters weer op te spelen, nu niet geografisch maar typografisch.

De vraag 'Quo Vadis?' werd weer opgepakt en die is nu, bijna vier jaar later, opnieuw beantwoord. 'Terra Digitalis' werd de gemeenschappelijk bestemming van Corps 8. Terra Digitalis? Dat roept vragen op, bijvoorbeeld bij de niet correcte Latijnse naam die eigenlijk Terra Digitalus zou moeten zijn maar dat vonden de leden minder aantrekkelijk klinken en taalzuiverheid achtten zij voor deze virtuele landstreek van minder groot belang. Maar waarom is Corps 8 naar die streek getrokken?

Anadigi

Met het oprukken van 'het digitale' is veel verdwenen van wat in de analoge marge-wereld voorhanden was, zoals machines, materialen, werkmethoden en verbruiks-middelen. Het besef daagde dat er niet alleen sprake is van verlies, maar ook dat voor het oude veel goeds in de plaats komt. Zo zijn er nieuwe, intrigerende digitale mogelijkheden en komen volstrekt

nieuwe productietechnieken beschikbaar die analoge margedrukkers kunnen helpen bij de realisering van typografische wensen.

Corps 8 heeft de indruk dat de grafimedia als hulpmiddel binnen de stichting nog onvoldoende gewaardeerd worden en dat het digitale voor veel margedrukkers op grafisch gebied zelfs een ‘terra incognita’ is. Daarom besloten de Corps-Achters op verkenning te gaan en te onderzoeken hoe het combineren van analoge en digitale technieken de inspanningen met degel en proefpersen zou kunnen verrijken.

Uitgangspunt voor die excursie vormde een gezamenlijk geschreven kettingverhaal, de detective ‘De Duif van Fouché’. In de uitvoering daarvan in boekvorm doorbrak Corps 8 vervolgens de analoge grenzen en elke deelnemer deed dat op volstrekt eigen wijze. Dit betrof zowel grenzen van tekst en beeld, als de voorbereiding en uitvoering van het ontwerp. Deze zoektocht leidde tot onverwachte en verrassende resultaten en in elke afzonderlijke bijdrage kan de lezer de eigen ‘anadigi’-weg van de acht deelnemers ontdekken.

Uitvoering

Vanaf het begin leefde het idee om het boek in metalen platten te binden. Hoe we dat zouden doen, bleef lang onduidelijk, maar we gingen er van uit dat we wel een of andere manier zouden bedenken. Een oude modelcollectie van ‘Plastimap’ (ooit gevonden bij een drukker die stopte) leidde naar de oplossing. In die map zaten voorbeelden van ongebruikelijke materialen die je kon toepassen voor presentatiemappen en een van de voorbeelden was van aluminium. Het bedrijf bleek niet meer te bestaan, maar via internet vonden we de fabriek die Plastimap opgevolgd was: Maximap (www.maximap.nl). Daar ging voor ons een wereld open van ongekende mogelijkheden.

Het uiterlijk van ons boek heeft met zijn aluminium omslag de impressie van een digitaal gadget gekregen en toont als een tablet of een laptop. Meer daarover vindt u in het tweede deel van dit artikel.

Meermanno

Corps 8 heeft het eerste exemplaar van *De Duif van Fouché* op de Boekkunstbeurs aan de directie van Museum Meermanno aangeboden. Daar zijn twee redenen voor. De eerste is eerder een aanleiding dan een reden en is te vinden in het boek van *De Duif van Fouché* zelf. Daarin speelt Meermanno namelijk een belangrijke rol, niet zomaar een rol maar ongewild de hoofdrol in dubieuze marginale praktijken die het daglicht schuwen.

Is hier sprake van duistere kanten van dit tot nu toe onbesproken en eerbiedwaardige museum? Daar lijkt het wel op maar gelukkig wordt Meermanno op het einde van het verhaal van elke blaam gezuiverd en valt

een vuige margedrukker door de mand. De plot wordt hier niet verraden, die verrassing is voor diegene die zo gelukkig is om een exemplaar van dit boek te bemachtigen.

De tweede reden is bevestiging van de nauwe banden tussen Museum Meermanno en de margedrukkers. Die banden kunnen zich in de nabije toekomst verder verdiepen nu zich spannende ontwikkelingen voordoen in het streven van Museum Meermanno en de Koninklijke Bibliotheek om samen verder te gaan. Dat is een ontwikkeling die tot boeiende perspectieven voor de margedrukkers kan leiden. Museum Meermanno is dé schatkamer voor het werk van minipressen, private pressen en margedrukkers, zowel nationaal als internationaal. Corps 8 hoopt dat 'Terra Digitalis' vanaf heden voor alle margedrukkers vertrouwd terrein zal worden en dat hun werk vanuit die nog weinig bekende streek voortaan ook een gewaardeerde plaats zal verwerven in de collecties van het museum.

Emile Puettmannprijs

Tot verrassing en blijdschap van de Corps Achters werd vanwege *De Duif van Fouché* op zondag 16 november tijdens de Boekkunstbeurs de Emile Puettmannprijs aan Corps 8 toegekend. Voor het daaraan verbonden bedrag, dat volgens traditie op de beurs besteed werd, is gekozen voor acht exemplaren van de inspirerende uitgave: Herma Steur, *Aspecten van leven in letters geborgen*. Dick Berendes, de huisontwerper van Corps 8, vervaardigde een fraaie digitaal druksel op basis van een analoge prent van Emile Puettmann die naar kleur en vorm wonderwel past bij het werk van Herma.

Bijzonder is bovendien dat Herma Steur deze prijs vorig jaar zelf ontvangen heeft. Op ons verzoek heeft zij de acht boeken onder het ingeplakte label gesigineerd. Zo vormt dit boek voor Corps 8 een dierbare herinnering aan vier jaar werk aan dit analogo-digitale boek.

Inhoud & productie

De individuele bijdragen

Iedere deelnemer aan het project heeft op eigen wijze invulling gegeven aan het toepassen van analoge en digitale technieken bij het drukken.

Dirk van Engelen (Clio Pers) opent het verhaal met een combinatie van hoogdruk in diverse lettertypen en digitale prints. Gerard Post van der Molen (De Ammoniet) onderzocht voor tekst en beeld afzonderlijk hoe digitale middelen de analoge inspanningen kunnen ondersteunen. Zo liet hij o.a. van zowel handletter als digitale bestanden clichés maken en voerde die vervolgens in hoogdruk uit. Daarnaast liet hij tekstdelen van zijn verhaal zowel in offset als digitaal uitvoeren. Zo ontdekte hij dat er wezenlijke verschillen ontstaan tussen hoogdruk, offset en digitaal uitgevoerd werk. Kees Baart (Het Schuurkje) combineerde een digitale tekst met een ingekleefd assignaat dat op een Adana handdegel werd voorbereid en op een grote degel werd uitgevoerd. Silvia Zwaaneveldt (De Baaierd) gebruikte een uitslaander waarop zij met de Kempewerk proefpers analoog drukte met zetsel uit een Intertype machine en loodzetsel uit eigen kasten, gecombineerd met digitaal drukwerk uit diverse bronnen. Sjaklien Euwals (De Overkant) kwam in de ban van het digitale speelveld dat zij op kleurrijke wijze invulde door middel van knippen, plakken, scannen en digitaal bijtekenen. Thijs Weststrate (ZonderDak) gebruikte de Intertype en een proefpers voor het drukken van het analoge deel van zijn werk waarover foto-afbeeldingen van het Korte Voorhout digitaal werden aangebracht. Ook liet hij digitale afbeeldingen van duiven omzetten tot analoge clichés waarmee hij ze afdrukte. Dick Berendes (Typografie) combineerde op kleurrijke wijze digitale prints en analoge druksels, waarbij de gestyleerde Haagse skyline zijn deel van het verhaal op frisse wijze opent. Voor de uitvoering hiervan gebruikte hij het programma PaintShopPro van Corel. Henk Francino (De Pers Achter de Muren) kopieerde een deel van zijn versleten Helvetica loden letters en herstelde de beschadigingen op digitale wijze door middel van een zelf geschreven restauratieprogramma voor MacPro waarna hij de tekst printte op achtergronden van divers fotomateriaal en een in Microsoft Word gemaakte tekening.

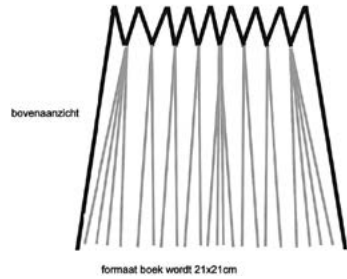
Tezamen met een digitale inleiding en drukkerscolofon vormt het boek een proeve van de vele mogelijkheden die de hedendaagse ontwikkelingen in de wereld van het drukken bieden.

De boekbindtechnische aspecten

Al in een vroeg stadium werd gezocht naar een bindwijze die qua uitstraling recht zou doen aan zowel de traditionele als aan de moderne technieken van het maken van een boek. Omdat de deelnemers aan het analoog-digitale project ieder zorg zouden dragen voor het maken van één katern, en we het een goed idee zouden vinden het boek als een leporello open te laten gaan, werd in eerste instantie een werktekening gemaakt van een mogelijke bindwijze (zie afb. 1).

In de periode waarin iedereen bezig was met het uitwerken van de

druksels, werd het duidelijk dat er, ondanks de afspraak dat we allemaal een schoongesneden formaat van 25×22 cm zouden aanhouden, hier en daar kleine afwijkingen gingen ontstaan. Deze konden eventueel worden opgevangen door de harmonica in breedte waar nodig te laten variëren. Dit zou echter een moeizame afwerking gaan veroorzaken. Uiteindelijk werd besloten ons allen te houden aan 25×22 cm. Bij de finale afwerking zou blijken dat desondanks toch kleine maatverschillen tussen de individuele katernen waren ontstaan.

AFB. 1 Opzet voor een leporello bindwijze

Bij het zoeken naar geschikt omslagmateriaal was de leidraad dat de buitenkant van het boek een niet alledaagse uitstraling zou krijgen. De lezer moest iets opvallends in handen hebben, een proeve van een modern omhulsel waarin diverse toepassingen van analoge en digitale druktechnieken voor het nageslacht veilig opgeborgen lagen. De zoektocht bracht ons uiteindelijk bij de firma Maxximap in Goirle. Hier waren namelijk aluminium omslagen verkrijgbaar, opgebouwd uit twee lagen dun aluminium met daartussen een laag polypropyleen. Dit polypropyleen vormt tussen een uitgefreesde lijn in het aluminium een zeer sterk scharnier (zie afb. 2, linkerzijde). Met de nodige informatie over dit materiaal zijn we aan de slag gegaan om te kijken hoe we het boekblok het beste in een dergelijk omslag konden binden. Tijdens het maken van een dummie werd al snel duidelijk dat we de katernen het best konden naaien op dubbelgevouwen stroken van Yupo, een kunststof papier gemaakt van zeer sterk polyethyleen. Deze strook hadden we nodig om het afgewerkte boekblok tussen twee delen van het omgevouwen aluminium te klemmen en vast zetten met behulp van twee boeschroeven.

Nadat we met behulp van een door Maxximap gemaakt proefomslag alles van a tot z hadden doorgenomen en uitgeprobeerd, bestelden we de benodigde oplage hoeveelheid van 80 stuks.

AFB. 2 Het omslag bestaat uit een sandwich van twee dunne lagen aluminium met daartussen een laag polypropyleen.

Op het omslag werd een door Dick Berendes ontworpen decoratie geprint waarin de titel van het boek verticaal aan de rugzijde staat en een gestyleerde duif naar rechts wegvliegt. Om een transparante uitstraling te krijgen werd besloten de decoratie op het aluminium te laten printen. In de praktijk blijkt echter dat een print wat gevoeliger is voor beschadiging dan een zeefdruk. Dus werd besloten het afgewerkte boek voor het verzenden en bewaren te verpakken in een passende doos die werd gemaakt door Klaartje van Nistelrooij van Het Dozenfabriekje (<http://dozenfabriekje.nl>).

De afwerking van het boekblok was een tijdrovende aangelegenheid, opgeteld bij alle andere werkzaamheden heeft Corps 8 zo'n 10.000 uur gestoken in dit project. In een oplage van 80 stuks met in elk boek 10 katernen, inclusief het voor- en nawerk en de diverse tussenvellen, werden alle katernen handmatig op de Yupo naaistroken vastgezet. Daarna moest in een aantal stroken een reep 250 grams karton worden vastgekleefd om de dikte van het boekblok gelijk te maken met die van het Yupo rugdeel. Daarna werden alle katernen van het boekblok aan elkaar gelijmd op de rugstroken, hierbij werd de kop als rechte aangehouden. De diverse onregelmatigheden aan de staart- en frontzijde konden niet worden bijgesneden, omdat enkele drukkers uitslaanders hadden gebruikt waarvan bij schoonsnijden van het boekblok de vouwen aan de frontzijde geraakt zouden worden. Gelukkig valt het niet direct op omdat het aluminium omslag breder dan het boekblok is, maar jammer is het wel.

Nadat we twee gaten hadden geboord in de naaistroken werden de boekblokken tenslotte in de omslagen vastgeschroefd met busschroeven en werden de afgewerkte boeken in de fraaie zwarte doos gelegd. Hiermee werd het langjarige 'anadigi'-project afgesloten.

Tot slot willen we hier nog Hans Dessens hartelijk bedanken voor zijn deskundige hulp zowel op praktisch gebied, bijvoorbeeld met polymeer-clichés, als op digitaal terrein. Zonder zijn inzet zou Corps 8 nog steeds rondlopen in 'Terra Digitalis'.

Gerard Post van der Molen en Henk Francino.

Atelier Grotisque 30 jaar

Stichting Grotisque geeft unieke boeken en druksels uit in een beperkte, eenmalige oplage, met bijzondere aandacht voor de typografie.

In 1984 stichtten Lothar Mikleï (1944–2004) en zijn partner Machtelt van Thiel de Stichting Grotisque, als koepel waaronder een uitgeverij

Lokum & Van Thiel en een boekdrukkerwerkplaats plek hadden. In de kraakbeweging in Amsterdam-Oost was behoefte aan vormgeving van drukwerk: actieaffiches en pamfletten, krantjes, flyers, agenda's enz... (*Agenda voor Tuig zoals wij* – 1980). Lothar was de geschikte persoon. Hij had een degelijke zettiersopleiding gehad in Berlijn en heel wat praktijkervaring opgedaan in drukkerijen waar hij werkzaam was, waaronder De Perscombinatie.

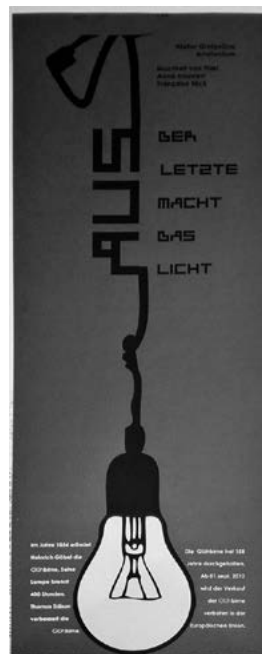
Naast drukwerk in opdracht maakte Lothar ook bibliothele handpersboeken en zo kwam hij logischerwijze bij onze Stichting terecht.

Enkele titels van zijn boeken zijn *Sommerstadt Amsterdam* (1990), *Det is, als wennste schwebst. Heute geh'n wir bei Christo* (1995), *Der strickende Mann/De breiende Man* (2000), *De Taalboswachter* (2001) en zijn laatste *Doelpunt* (2002). Dit laatste boek werd uitgekozen voor de Mooi Marginaal-tentoonstelling van de mooiste Nederlandse handpersboeken uit de jaren 2002 en 2003.

Zijn eerste boeken waren nog geheel in het Duits, de voorlaatste tweetalig en zijn laatste boek was geheel in het Nederlands gesteld. Kenmerkend aan zijn boeken is de typografische experimenteerlust, vooral met houten letters, en de droge ironie die uit zijn eigen teksten spreekt.

Lothar werkte graag samen met andere Nederlandse drukkers en leverde bijdragen aan enkele 'verjaarsdagdozen' van margedrukkers en aan het Hornbook-project (2003). Tevens maakte hij deel uit van meerdere Duitse drukkerscollectieven die gemeenschappelijk drukprojecten ondernemen. Hij was jarenlang onderdeel van de Typomania-groep die jaarlijks bijeenkomt in Helse (een stadje in de Duitse deelstaat Sleeswijk-Holstein). Ook was hij lid van een Berlijnse groep drukkers die jaarlijks een typografische kalender maken. Verder nam hij deel aan het Drucktopf-project, een serie grote typografische 'kookboeken' met een mengsel van kookrecepten, typografie en grafiek. Lothar's bijdragen voor de kalender 2005 en Drucktopf IV zijn z'n laatste druksels.

Machtelt van Thiel zet deze traditie voort. Ze werkt voor de kalenderbladen, de kookboekenbijdragen en nieuwe projecten met bevriende ontwerpers, waaronder Frans Lieshout en Anna Houwen. In de traditie van Lothar's aanpak houdt ze Grotesque in leven. Dankzij haar jarenlange intense samenwerking met hem, kan ze de groteske lijn doorzetten. Juist nu, na zijn tienjarig verscheiden, is het de moeite waard zijn werk opnieuw onder de aandacht te brengen (www.grotesque.nl).

Onlangs verscheen in samenwerking met Stichting Leo Schatz het prachtige, sprankelende, eigenzinnig kijk-, lees-, blader- en openlegboek *In ieder hoofd zit een ander hoofd*, over kunstschilder Leo Schatz. Dichters Jos van Hest en Machtelt van Thiel laten zich door zijn werk inspireren en grafisch ontwerper Frans Lieshout maakte er een fenomenaal boek van (132 pagina's, formaat 29 × 30 cm, gebonden in linnen, met stofomslag).

Het bestuur wenst Grotesque in de toekomst nog vele mooie uitgaven toe.

»Voor creatieve typografen zijn de mogelijkheden onbegrensd. Bij Stichting Grotesque zijn ze niet zuinig met al die letters. Op hun uitgaven raak je dan ook niet gauw uitgekeken.«
(uit: Poëziekrant, Gent 2000)

Alex Barbaix

Pastei 30 jaar ... (3)

(Zie *Pastei 30 jaar?* in nieuwsbrief 146 en *Pastei 30 jaar!* in nieuwsbrief 147)

GLB

De Grote Letter Bibliotheek is een idee van Jan Tholenaar, uitgever en boekproducent. Sinds 1969 herdrukt Uitgeverij GLB boeken van bekende Nederlandse en buitenlandse literatoren in een groot lettertype, ten behoeve van slechtzienden en mensen die de kleine lettertjes niet meer kunnen lezen. De grootste afnemers waren de openbare bibliotheken in Nederland en België. Jan Tholenaar was tevens een verwoed verzamelaar van letterproeven (tussen 1830 en 1930) uit de hele wereld, en had dan ook een van de grootste collecties ter wereld.

Jan Tholenaar werd een trouwe verzamelaar van uitgaves van *Pastei*. Elke Margemarkt in Artis, Amsterdam kwam hij nieuwsgierig kijken naar de laatste druksels.

Als blijk van waardering, zo vatte ik het op, vroeg hij een *speciale uitgave* te bedenken voor de 1000ste Grote Letter Boek.

De oplage van 150 exemplaren was bestemd voor zijn zakenrelaties.

De uitgave omvat diverse vellen (afgekeurde inloop offsetbladen van zijn boekomslagen en binnenwerk), door *Pastei* gesorteerd en bedrukt in

hoogdruk met oude loden en houten letter, ambachtelijk samengevoegd en als uniek boek(je) met fluwelen omslag tot een geschenk in elkaar geknutseld (gouden elastiekband); met zijn signatuur waarborgt hij de echtheid. In de inleiding lezen we:

Bij Wijze van Apologie

Ten einde Onze Regering te ondersteunen bij haar streven naar een schoner milieu en hergebruik van materiaal, besloot de Grote Letter Bibliotheek om in het jaar van haar 100ste boek de afvalvellen gescheiden in te zamelen en ze door Barbaix-Recycling te laten verwerken tot een geheel nieuw produkt. Mocht het u niet bevallen, dan dient u te weten dat het in verband met de wet Schadelijke Stoffen verboden is om het in de grond te stoppen, en vanwege de ozon mag het ook niet verbrand worden. Het beste alternatief is uw archief: de zuurgraad zorgt er wel voor dat het met uw overige boeken vanzelf tot stof vergaat.

December 1991.

PS Jan Tholenaar is overleden in 2009. Zie het In memoriam in nieuwsbrief 129, juli 2009. Uitgeverij Oorsprong heeft per 1 september 2014 de GLB overgenomen.

Charlotte Presse

De presentatie van de uitgave 'Pantheon Mythe' van Charlotte Presse vond plaats tijdens de tweede boekenmarkt op het Zuiderkerkhof, Amsterdam, in de etalages van Boekhandel Pantheon ter gelegenheid van het driejarig bestaan van de winkel. Alles geschiedde in Amsterdam, eind mei 1987.

De mythe is opgeschreven door Charlotte Presse: de wens van de drie totaal verschillende drukkers nu eens iets goddelijks te

produceren, leidde deze keer tot het Pantheon. De boekrol omvat één vierkleurendruk en vier maal één kleur in offset uitgevoerd door Jan de Jong, drie drukgangen in zeefdruk door Peter van der Linde en twee in boekdruk door Alex Barbaix. De oplage bestaat uit 28 luxe rollen, in hout gevat en 72 eenvoudige rollen, geplakt onder toezien oog van handboekbindster Pau Groenendijk. Het gebruikte papier is Stratakolour, 89 g/m². De tekst is gezet door Chang Chi Lan-Ying uit de Janson, corps 6, 12, 18 en 36. Anneliese Wolf vereeuwigde Dolf Pereboom, Joost van Schendel en Jannie Kuperus in een goddelijke pose, afgedrukt door Siebe Swart in zwart/wit. AB Graphic deed de lithografie.

Alex Barbaix

Rillen op uw hoogdrukpers!

Een ril is een hulpmiddel om dikkere papieren (bijvoorbeeld 200 en 250 grams) makkelijk te kunnen vouwen. In dit artikeltje beschrijf ik twee manieren van rillen voor u. Maar eerst even een kleine uitleg over hoe een ril in het papier moet staan om mooi te kunnen vouwen. In tegenstelling tot wat velen van u denken moet de bolle kant van de ril altijd aan de binnenkant staan. Bekijk maar eens een doosje van hagelslag of een chocolademelkmix. Een ril van een ordner geeft een nog duidelijker voorbeeld. Voor speciale doeleinden wordt hier wel eens van afgeweken, maar dat zal bij ons niet snel voorkomen.

De eerste manier is hoe ik het ruim vijftig jaar geleden heb geleerd. Neem twee druklijnen van 1 cicero breed, plaats daar een 2 punts interlinie tussen en sla dit in. Ininkten en stand maken op het te rillen materiaal. Zorg voor een normale drukspanning. Als de stand goed is, maak dan een afdruk op uw legger, een degel of proefpers maakt geen verschil. Daarna de twee druklijnen schoonmaken. Plak dan strak op uw legger een schoon (opbind)touwtje op de tussenruimte die nu zichtbaar is op de legger. Dit gaat het makkelijkst met behulp van twee kleine stukjes plakband. Dan een afdruk maken zonder papier, zodat het touw door de druklijnen op de juiste plaats gedrukt wordt. Nu over de hele lengte een stuk plakband aanbrengen. Nog NIET aandrukken; doe dit met behulp van uw drukvorm. De twee lijnen drukken het touwtje samen met de tape op de juiste plaats vast. Voor bijvoorbeeld 350 grams kunt u beter een 3 punts interlinie tussen de druklijnen plaatsen. Het zal duidelijk zijn dat dan ook een dikker touwtje nodig is.

De tweede manier is met behulp van een rilkanaal. Daarvoor heeft u

dan wel een lage rillijn nodig, van 23,30 mm. Het is echter moeilijk om hier stand mee te maken. Maak daarvoor gebruik van een 2 punts druklijn. Als de stand goed is de druklijn vervangen door de rillijn, een stukje rilkanaal op lengte knippen en dit met het zachte gedeelte op de rillijn plaatsen. Het schutpapier verwijderen en voorzichtig een afdruk maken. Het geheel blijft dan achter op de legger. Na extra aandrukken het zachte gedeelte verwijderen en alles is gereed om een mooie ril te gaan maken. Het spreekt vanzelf dat uw legger inclusief het te bedrukken papier/karton de juiste dikte moet hebben; zie hiervoor mijn artikel in de Nieuwsbrief 144 van april 2013.

Alles mooi en aardig, maar hoe komt u nu aan een rillijn van de juiste hoogte en aan die rilkanaalen? U kunt er eens naar te vragen bij een drukkerij in uw woonomgeving. Of op het internet eens kijken bij stansvorminrichtingen. Gaat u bestellen, bestel dan bijvoorbeeld twee lange en twee korte rillijnen, de lengte en de breedte van uw drukformaat. Die zijn bij normaal gebruik bijna eeuwig te gebruiken. Rilkanaalen zijn maar één keer te gebruiken, bestel daar dus een klein voorraadjie van. Als u ook wel eens een rug voor een boekje moet rillen, bestel dan ook wat kanalen die 'off center' zijn. Deze kunt u vrij strak tegen elkaar gebruiken, zodat u met behulp van twee lijnen en kanalen in één keer een boekrug kunt rillen.

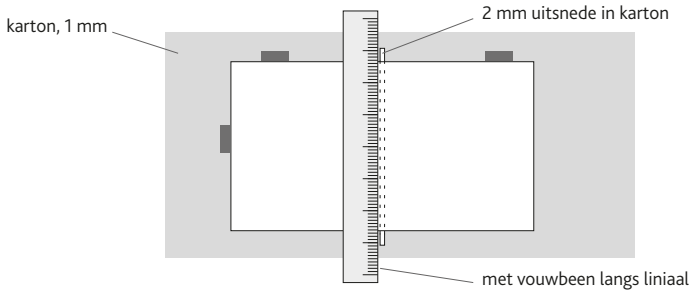
De mooiste rillen krijgt u, op welke wijze u ook rilt, als de ril parallel loopt aan de loopricting van het papier/karton. Dit zal in de praktijk niet altijd mogelijk zijn. U heeft bijvoorbeeld nog een mooi pakje papier liggen met de verkeerde loopricting. Dan is de kans aanwezig dat uw ril bij het vouwen iets scheef trekt. Op de meeste proefpersen is het mogelijk om uw vooraanleg iets scheef te zetten. Maak hier dan gebruik van om de ril 'recht' te krijgen. Als u op de proefpers rilt, houdt er dan rekening mee dat u op het gedeelte van het grijperwit niet kunt rillen. Dus of groter papier gebruiken, of parallel aan de cilinderas rillen. Een 'scheve' ril op een degel krijgt u 'recht' door uw aanleg, spelden of ander hulpmiddel, iets te verzetten. Op beide soorten persen helpt het niet om de opgeplakte middelen of lijnen te gaan verzetten, het resultaat wordt alleen maar slechter.

In de professionele drukkerswereld gebeurt het rillen meestal op een stansplaat. Als u die heeft voor bijvoorbeeld een Heidelberg Degelauto-maat, maak er dan gebruik van. Velen van u gebruiken, zo heb ik inmiddels begrepen, een dun rubberdoek als legger. Dit is af te raden als u een mooie ril wilt krijgen. Gebruik liever een zeer harde legger: veel (hard) karton en zo min mogelijk (zacht) papier. Op welke wijze u ook rilt op uw pers, na afloop is in ieder geval een nieuw spanvel nodig. Het stukje touw of uw rillijn verwijderen beschadigt het spanvel.

Rillen zonder pers!

Kan ook. Maak in een vel karton van 1 mm dik een snede van 2 mm, iets langer dan de lengte die je moet vouwen. Teken vanuit de snede het papierformaat links en rechts. Plak op het karton aanlegstrookjes aan een lange en korte kant. De rilsnede ligt nu op de juiste plaats. Met een vouwbeen kan je nu langs een liniaal, heel rustig, zonder al te veel druk, de snedelijn volgen. Klaar.

Alex Barbaix

Agenda

WERKPLAATS bij De Grafiekdrukkerij

Voor 2015 ben ik aan het bekijken of er animo is onder een aantal grafiek-liefhebbers en hun netwerk, om een of twee keer per maand een werk-plaats te organiseren, op een vaste basis en onder mijn begeleiding. Dit kan, afhankelijk van het aantal deelnemers, overdag of 's avonds zijn, of een keer in de avond én een keer overdag. Afhankelijk van wat ik voor je kan betekenen, werk je min of meer zelfstandig, en bied ik mijn kennis en expertise aan om je (verder) te helpen. Ook als je geen kant-en-klare-ideeën hebt, of niet zo ervaren bent, sta ik je terzijde! Het idee is om in een groep van maximaal 6 personen te werken, experimenteren, en te genieten van het maken van grafiek.

De werkplaats is gericht op het experiment en het uitwerken van ideeën, en nadrukkelijk niet bedoeld om oplagen te drukken (voor handelsdoeleinden) of je gehele (boeken)project o.i.d. te produceren. Als je wel plannen hebt voor iets dergelijks, kunnen we in overleg bespreken wat mogelijk is. Zie het als een laboratorium om je ideeën zichtbaar te maken.

WERKPLAATS start met hoogdruk (linodruk, materiaaldruk. Ik ga komen- de tijd de mogelijkheden van het etsen van linoleum uitproberen)

WERKPLAATS zal **of** op een maandag- of dinsdagavond plaatsvinden, van 19 tot 22 uur, **of** op een maandag- of dinsdagmorgen, van 9 tot 12 uur.
Start: 26 of 27 januari.

Locatie: Loods 6, KNSM laan 225 (Met openbaar vervoer vanaf CS t.o. Victoriahotel bus 48. Of tram 10. Beiden halte Azartplein).

De kosten zijn 50 euro per persoon, per keer.

Inbegrepen zijn gebruik faciliteiten, inkt, papier proefdrukken e.d.

Niet inbegrepen zijn – maar te koop op het atelier – kosten linoleum en hoogdrukpapier.

Aanmelden kan via info@grafiekdrukkerij.nl.

Ik vraag jullie dan ook aan te geven hoeveel van de 4 opties van dag- delen voor jou mogelijk zijn.

Zodat ik een inventaris krijg van wie, wanneer, en hoeveel personen.

Stel vragen als je ze hebt!

Carola Rombouts

Papierworkshops 2015 bij Water Leaf Studio (Haren)

Water Leaf Studio is sinds eind 2013 gevestigd in De Biotoop in Haren (Groningen). Ik beschik daar over een prachtig licht en ruim atelier waar ik mijn pulp maal, papier maak, nieuwe papiertechnieken ontwikkel en aan nieuwe kunstenaarsboeken werk. Ook mijn workshops vinden hier grotendeels plaats.

Papier voor de Boekkunsten (6/7 maart 2015)

Je eigen papier maken om op te drukken, schrijven, of om te verwerken als schutbladen of omslag in je eigen boek: dat kan tijdens deze tweedaagse basisworkshop papier maken. We werken met gebruiksklare, hoogwaardige pulp van katoen, vlas, hennep, kozo, en abaca uit de hollander; je leert ook zelf pulp maken in een blender.

Je krijgt informatie over de basismaterialen voor papierpulp, de eigenschappen van verschillende papiersoorten, de effecten van verschillende manieren van persen en drogen, en over het thuis maken van papier. Op de tweede cursusdag is er ruimte om te experimenteren met allerlei decoratieve

technieken en toevoegingen, zoals draden, kleuren, en bladeren. Deelnemers gaan naar huis met een schat aan eigengemaakt papier en een informatieboekje. Eén waarschuwing vooraf: papiermaken is zeer verslavend!

Voor meer informatie zie: www.waterleafpaperandwords.com/workshops/basisworkshop/

Drukken met Papierpulp (10/11 april 2015)

Tijdens deze workshop leer je hoe je je beelden niet **op** maar **in** versge-schept papier drukt met heel fijne papierpulp. Eerst worden vellen papier van een katoen/vlasmengsel geschept en geperst. Dan wordt met een belicht zeefdrukraam heel fijne papierpulp geschept, die zich vormt in de afbeelding in het raam. Die afbeelding wordt gedrukt in het natte vel. Na persen en drogen bevindt de afbeelding zich in het vel papier. Het is mogelijk om afbeeldingen in meerdere kleuren over elkaar heen te drukken en om dubbelzijdig te werken.

Voor meer informatie zie: www.waterleafpaperandwords.com/workshops/drukken-met-papierpulp/

Plantenpapier (19/20 juni 2015)

Brandnetels, ginkgobladeren, lindenbast, stro... Het zijn niet de eerste materialen waaraan je denkt als grondstoffen voor papier. Toch is het mogelijk om met deze planten (en vele andere) uniek en levendig papier te maken: zowel grof en tactiel als fijn genoeg om op te drukken.

Cursisten maken kennis met alle aspecten van het papiermaken met planten. Er wordt geknipt, gekookt, gespoeld, pulp gemalen in blender en hollander, geschept, geperst en gedroogd. Al doende ervaren cursisten welke planten geschikt zijn om papier van te maken en welke eigenschappen en kleuren de verschillende vezels het papier meegeven. Ook worden plantenvezels gemengd met oosterse papierzvezels als kozo, gambi en abaca. Cursisten gaan naar huis met een stalenkaart van verschillende soorten papier – en met een voorraadje zelfgeschept plantenpapier!

Voor meer informatie zie: www.waterleafpaperandwords.com/workshops/plantenpapier/

Cursusprijs: Alle workshops kosten € 199 (inc. BTW). Bij deze prijs zijn inbegrepen: materiaalkosten, koffie en thee, een feestelijke maaltijd op de vrijdagavond en lunch op de zaterdag. Suggesties voor eventuele overnachtingsmogelijkheden zijn verkrijgbaar bij de docent. Per workshop kunnen zes deelnemers worden geplaatst.

Docent: Pien Rotterdam, papiermaker, docent, margedrukker en boek-kunstenaar. Ze maakt al meer dan bijna 20 jaar papier en geeft sinds zes jaar papierworkshops in en rond Groningen.

Opgave: het aanmeldingsformulier is te downloaden van www.waterle-afpaperandwords.com/workshops/aanmeldingsformulier, maar je kunt ook een aanmeldingsformulier toegestuurd krijgen per mail.

Nieuwe uitgaven

Hinderickx & Winderickx

Harde modder, negen nieuwe gedichten van Menno Wigman

De gedichten zijn met de hand gezet uit de Romulus en gedrukt op Zerkall-Bütten in een oplage van 50 genummerde exemplaren, die in linnen werden gebonden door Boekbinderij Phoenix te Kamperland. Naast deze linnen uitgave zijn er 25 door Phoenix in halfperkament gebonden (uitverkocht).

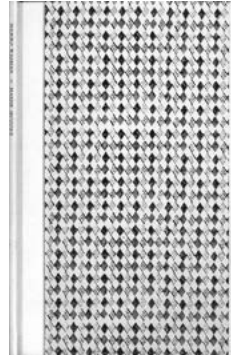
De gehele oplage is gesigneerd door de dichter.

Menno Wigman, *Harde modder*, 2014

Formaat 24 x 15 cm, 17 pagina's, oplage: 75 exemplaren, prijs € 65

Hinderickx & Winderickx, Oude Gracht 234, 3511 NT Utrecht, 030 2322771,

info@hinderickxenwinderickx.nl

Uitgeverij Ekstreem

Het complete dossier rond de rechtszaak tegen Jörgen Hofmeester, hoofdpersoon in de roman *Tirza* van Arnon Grunberg.

Wat zou er gebeurd zijn als Jörgen Hofmeester, de vader van de vermoorde Tirza in de gelijknamige roman van Arnon Grunberg, een mens van vlees en bloed was geweest? Als hij was gearresteerd en voor de rechter geleid? Zou er voldoende wettig en overtuigend bewijs zijn geweest om hem voor zijn daden te laten boeten? Of zou hij de dans hebben weten te ontspringen? Het antwoord op deze en veel meer vragen werd gegeven tijdens de Literaire Rechtbank die op 20 juni 2007 door de CPNB georganiseerd werd in de Melkweg te Amsterdam.

De zaak Hofmeester omvat een in een linnen cassette geschoven portfoliomap met de originele teksten van rechtbankvoorzitter mr. Karina M.E. de Koning,

officier van justitie mr. Jouke E.R. Osinga en advocaat mr. Gerard Spong. Arnon Grunberg voegde een bidprentje met een tekening van Tirza toe en rechtbanktekenaer Felix Guérain maakte een rechtbanktekening. Een folder van het moordwapen en vier krantenknipsels over de vondst van de lichamen, de aanhouding van de verdachte, de zitting in de Melkweg en de uitspraak van de rechtbank completeren deze exclusieve uitgave. Rechter en officier signeerden hun bijdrage.

Als extra bevat het dossier drie boekenleggers met informatie over rechter, officier en advocaat.

Oplage: 144 exemplaren, waarvan 120 voor de verkoop.

Esman, De Koning, Osinga, Spong, *De zaak Hofmeester*, 2014

Formaat 27 x 18 cm, 32 pagina's, ISBN 978-90-70271-03-9, prijs € 95

Uitgeverij Ekstroom, Tielsestraat 192, 6673 AE Andelst, 0488 420570,

info@uitgeverij-ekstroom.nl

De Eierland Pers

Verschenen in november bij De Eierland Pers: *De uitgever is mijn beste vriend, dacht Han G. Hoekstra*.

De naam Han G. Hoekstra mag dan alleen bij een kleine groep lezers herkenning oproepen, met zijn gedichten ligt dat anders. Regels als 'Ik heb een ceder in mijn tuin geplant', 'De moeder van de duizendpoot is vreselijk ontevreden' of 'Houdt gij ook zo van virodoppen? Ze zijn zo heerlijk circonflex' kent vrijwel iedereen. Hoekstra behoort tot dat zeldzame slag dichters dat zowel grote als kleine mensen wist te boeien. Maar hoe was zijn contact met uitgevers? Stond hij altijd op scherp, liet hij zich van alles welgevallen, of was hij met hen bevriend?

Joke Linders en Janneke van der Veer, de biografen van Han G. Hoekstra, brachten de banden die Hoekstra met zijn uitgevers had, in kaart. Hij schreef hun niet alleen, hij dronk ook graag een goed glas met ze en kon tot in de kleine uurtjes discussiëren met Geert Lubberhuizen, John Meulenhoff, Geert van Oorschot of Reinold Kuipers. 'De uitgever is mijn beste vriend', moet hij tal van keren hebben gedacht.

Juist omdat de verhouding auteur-uitgever zo verandert, zijn de mooiste anekdotes, kibbelpartijen en drinkgelagen in een exclusieve uitgave bijeengebracht. Een schets van een voorbijganger, voor de liefhebbers.

De uitgever is mijn beste vriend, dacht Han G. Hoekstra

is een uitgave van De Eierland Pers. Het boekje telt 64 bladzijden en kost € 7,50.

29

Joke Linders en Janneke van der Veer, *De uitgever is mijn beste vriend, dacht Han G. Hoekstra*, 2014

Formaat 14 × 21 cm, 64 pagina's, oplage 150 exemplaren, ISBN 978 90 78554 11 0, prijs € 7,50 (exclusief verzendkosten)

Bestellen: eierlandpers@kpnmail.nl

Wim Hemerijckx

Mémoires van een oen bestaat uit 54 etsen. Het is gebaseerd op een (nog) niet uitgegeven essays van dezelfde auteur met dezelfde titel.

De tekst van dit bibliofiel werk is grotendeels onleesbaar (Kakigrafie). De titels van de hoofdstukken en suggesties van de inhoud zijn wel te lezen en noden uit tot beschouwing.

De etsenbundel wordt per exemplaar verschillend samengesteld. B.v. losbladig, in boekvorm ingebonden, als windscherm of andere.

Er kunnen maximaal 60 genummerde exemplaren worden afgedrukt, maar elk exemplaar is uniek door opmaak, kleurgebruik, bewerking, papier, formaat of presentatie.

Voor eventueel bibliofielen met interesse kunnen exemplaren binnen zekere marges op maat worden gemaakt.

Wim Hemerijckx, *Mémoires van een oen*, 2010

Formaat wisselend, 54 pagina's, oplage 60 exemplaren, prijs € 1000–2500

Bestellen: wim.hemerijckx@telenet.be

In de Bonnefant

IN Cuernavaca of IN Dublin, IN Dugort of IN Venetië, overal voelt de dichter zich omgeven door het verleden en wordt hij vergezeld door zijn herinneringen aan de overledenen, vrienden en familie.

IN de nieuwste bundel van Hans van de Waarsenburg verblijft de dichter op diverse locaties, eerst nog met de Consul uit de roman *Under the Volcano* van Malcolm Lowry als alter ego, allengs als zichzelf, de dichter op zoek naar het verleden. Daan Cartens verwoordde het op deze manier

bij de uitreiking van de Hans Berghuisstok voor Poëzie in november 2014: 'Een dichterschap van vijftig jaar, van een halve eeuw, kent per definitie een ontwikkeling. De tijd verglijdt, de omstandigheden veranderen, de dichter wordt ouder en ouder, generaties maken plaats voor elkaar, herinneringen worden scherper, vaak ten koste van net beleefde momenten. De poëzie van Van de Waarsenburg is [] vanaf de jaren tachtig niet per bundel veranderd, maar juist binnen die bundels. Zijn motieven en thema's brengt hij onder in cycli, doorgaans van acht tot tien gedichten in steeds intenser wordende variaties. Ze worden steeds hechter van vorm, en klankrijm en ritme zijn meer bepalend dan eindrijm.'

IN bevestigt het meesterschap van de schrijver. De gedichten ademen rust, maar niet berusting: 'Voetstappen en stemmen maken / Het leven weer licht als het groene / Water dat ons omsluit en weerkaatst.' (uit 'IN Venezia'.) Van elk gedicht is tevens de Engelse vertaling van Peter Boreas opgenomen.

IN is geïllustreerd met twaalf houtdrukken van Jan Hendrix die de plaatsen en landen van elkaar scheiden. De zes positieve en zes

negatieve beelden zijn per twee naast elkaar gemonteerd en vouwen uit tot een panorama van 67 centimeter. Jan Hendrix, Nederlands kunstenaar die sinds de jaren zeventig in Mexico woont, heeft naast zijn autonome werken ook boeken geïllustreerd van onder andere Gabriel García Marquez, Seamus Heaney, Paolo Ruffilli, Bert Schierbeek en W. G. Sebald.

IN is gezet uit de Bembo corps 16 en gedrukt op papier van de Cartiera Magnani. De titel verschijnt in wisselende kleuren aan het begin van elke sectie. De oplage bedraagt drieënvijftig exemplaren, in kleurrijk linnen gebonden door Philipp Janssen (Boekbinderij Phoenix), naar een ontwerp van Jan Hendrix.

IN heeft een omvang van 42 pagina's plus de twaalf houtdrukken.

Hans van de Waarsenburg, *IN*, 2014

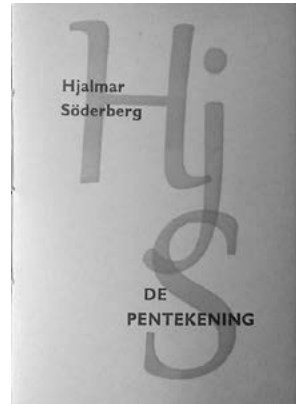
Formaat 28,5 × 18 cm, prenten, oplage 53 exemplaren, prijs € 325

In de Bonnefant, Pastoor Pendersstraat 21, 6262 PB Banholt, bonnefantpress@hetnet.nl

Hjalmar Söderberg (1869–1941) is een van de bekendste Zweedse schrijvers van rond 1900. In ons land kent men hem vooral van enkele romans en van zijn toneelstuk *Gertrud* dat in Nederland nog regelmatig op het podium wordt gebracht. De romans *Het ernstige spel* en *Dokter Glas* zijn in mijn (Bertie van der Meij's) vertaling verschenen bij De Wereldbibliotheek in 2003 en 2004/2e dr. 2009.

Bij Falstaff & Fakir is een bundel korte verhalen van Söderberg in Nederlandse vertaling in voorbereiding. Het moet een mooie uitgave worden, geprint in katernen, en met een ambachtelijk gedrukt omslag.

Als voorproefje van deze verhalenbundel heeft Falstaff & Fakir nu een boekje gemaakt van Söderbergs verhaal *De pentekening*, vertaald door Henri Wijsbek, met de hand gezet en gedrukt op de Chandler & Price degelpers. Ingenaaid in omslag met flappen.

Hjalmar Söderberg, *De pentekening*, 2014

Formaat 10,5×15 cm, 8 pagina's, oplage 65 exemplaren, prijs € 12,50

Falstaff & Fakir, Muurhuizen 47A, 3811 ED Amersfoort, ff@falstaff-fakir.nl

Jeanet Kingma

Bomen lezen is een leporello in zwart, wit en verschillende grijzen. Op een enkele plaats is kleur gebruikt. Tekst en beeld worden gecombineerd en de gebruikte techniek is sjabloondruk. De binnenkant van leporello is gedrukt op 'You Gampi' en de kaft op zwart 'Zaansch bord'. De totale lengte is: 127 cm.

Jeanet Kingma, *Bomen lezen*, 2014

Formaat 21×16, 9 pagina's, oplage 9 exemplaren, prijs € 50

Bestellen via jeanetkingma@ziggo.nl

Puntkommapers

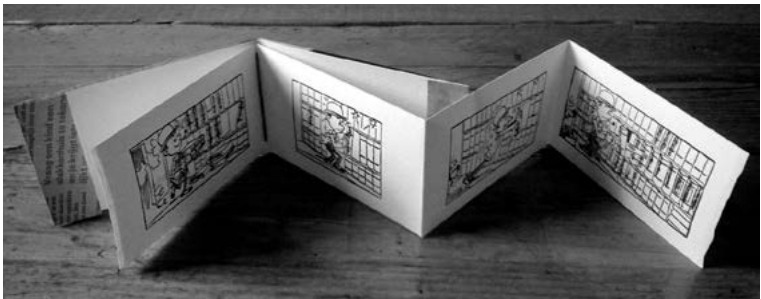
Deze krantenstrip van Charlie werd in de jaren 1960 voor het eerst afgedrukt in dagblad *La Libre Belgique*. Nu is deze gedrukt door de Puntkommapers te Utrecht in een oplage van 13 exemplaren.

Het stripverhaaltje dat oorspronkelijk in een oplage van duizenden werd verspreid is nu een opzichzelfstaand uitgaafje geworden; leporello-gevouwen en met een stofomslagje van krantenpapier.

Jean Mortier, *Les malheurs de Charlie*, 2014

Formaat 7,5 × 12,5 cm, 8 pagina's, oplage 13 exemplaren, prijs € 5

Bestellen kan via jmvduijn@gmail.com

HaEs producties

Op 8 december 1862 hield Jacob van Lennep, die toen al lang de éminence grise van de Nederlandse literatuur was, een lezing voor de afdeling Letterkunde van de Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen (KNAW). De tekst van zijn lezing getiteld *Een en ander over letters* verscheen in druk in het jaarboek 1863 van de KNAW. De tekst van deze lezing – deskundig uitgeleid door Riemer Reinsma – verschijnt nu, na 151 jaar opnieuw, voor de feestdagen mooi vormgegeven als geschenkboekje bij HaEs producties in een genummerde oplage. De voorintekensprijs is € 9,95 en na verschijnen wordt de winkelprijs € 12,95. De tekst is een juweeltje, maar hij gaat eigenlijk niet over wat de titel belooft.

Waar gaat *Een en ander over letters* dan wel over? Van Lennep beweert iets over letters te willen zeggen en hij begint over de wildgroei in het gebruik bij verschillende historieschrijvers van verschillende lettervormen als cursief, kapitaal, romein en gotisch. Maar al snel heeft hij het over de manier waarop geslachtsnamen gespeld worden en dan vooral het gebruik van het voorvoegsel van bijnamen van adellijke oorsprong. Dat

gebruik is hem een doorn in het oog. Hij eindigt met een pleidooi voor een correct gebruik van de apostrof. Opvallend is in ieder geval dat vrijwel alles waarvoor Van Lennep pleit, decennia later in het tegendeel is beslecht.

Jacob van Lenneps tekst is zeer vermakelijk en een plezier om te lezen. *Een en ander over letters* is 3000 woorden lang en beslaat in deze bijzondere uitgave twaalf pagina's. De publicist en naamkundige Riemer Reinsma heeft voor deze uitgave een deskundige uitleiding geschreven. Het hele boekje telt daarmee veertig bladzijden. Om de kenmerkende sfeer van Van Lenneps tekst te bewaren, is de vormgeving in negentiende-eeuwse stijl gehouden.

Een en ander over letters is een aantrekkelijk vormgegeven boekje dat mede door zijn prijs een uitstekend geschenk voor de komende feestdagen vormt. De voorintekensprijs is € 9,95 en na verschijnen wordt de winkelprijs € 12,95. De hele oplage wordt genummerd.

Jacob van Lennep, *Een en ander over letters*, 2014

Formaat 15 × 21 cm, 40 pagina's, oplage 400 exemplaren, prijs € 9,95 (€ 12,95)

Op www.haes-producties.nl kunt u het boekje bestellen.

Studio 3005

Ooggetuigen zijn de gevaarlijkste vertellers bevat 99 aforismen in een vertaling van Jan Paul Hinrichs. Door Marc Vleugels op de naamloze proefpers uit de negentiende eeuw gedrukt met Baskerville (gegoten door John Cornelisse) en biljetletter op gevergeerd romandruk.

Don-Aminado (1888–1958), pseudoniem van Aminodav Pejsachovitsj (Aminad Petrovitsj) Sjpoljanski is een Russisch satirisch dichter en schrijver van aforismen, feuilletons, epigrammen en memoires. Na de Russische revolutie week hij via Odessa (waar hij ooit rechten studeerde) uit naar Parijs. Zijn ironische en spitsvondige bijdragen aan kranten en tijdschriften genoten onder Russische emigranten een grote bekendheid. Na zijn dood was het lange tijd stil rond

Don-Aminado maar de afgelopen jaren verschenen in Rusland enkele heruitgaven van zijn werk.

Don-Aminado, *Ooggetuigen zijn de gevaarlijkste vertellers*, 2014

Formaat 149 x 256 mm, 16 pagina's, oplage 66 exemplaren, prijs € 24,50

Studio 3005, Van 't Hoffstraat 27, 2665 JL Bleiswijk, 3005@bart.nl, www.studio3005.nl

Hanzepersen

De Hanzebode is de zevende uitgave van De Hanzepersen, een collectief van margedrukkers lang en rondom de IJssel. De uitgave is gebaseerd op de curieuze nieuwsberichten van DPA (Dorrestijns Pers Agentschap), geschreven door Hans Dorrestijn. De cabaretier las deze teksten voor in de jaren tachtig van de vorige eeuw voor in het VPRO-radioprogramma Het Gebouw.

De Hanzebode bevat de volgende katernen:

- Binnen- en buitenland: Pers Aldo, Niels Klinkenberg, Deventer;
- Dierennieuws: Ooei Grafisch Ontwerp, Toos Elfrink, Deventer;
- Wetenschap & Techniek: De Eierland Pers, Peter Duijff, Schalkhaar;
- Gezondheidszorg: De Overkant, Sjaklien Euwals, Fuentes de Cesna, Spanje;
- Lokaal Nieuws: De Uitvreter, Kees Thomassen, Woold;
- Kunst: Knalgoed Producties, Channa Wijmans, Arnhem;
- De Gazet van Deventer: De Pers achter de Muren, Henk Francino, Deventer.

De Hanzebode is ingebonden met een berken multiplex stok en messing boebschroeven. Door de grootte en deze bijzonder bindwijze is opsturen niet goed mogelijk. Belangstellen kunnen per mail (hanzepersen@kpnmail.nl) een exemplaar reserveren en op afspraak afhalen bij De Eierland Pers te Schalkhaar.

DPA, *De Hanzebode*, 2014

Formaat 38 x 25 cm (lengte van de stok is 58 cm), 28 pagina's, oplage 85 exemplaren (waarvan 30 in de verkoop), prijs € 30

Colofon

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de Stichting Drukwerk in de Marge.

Voorzitter: Roosje Keijser, roosje@drukwerkdemarge.org

Secretaris: Mart van Duijn, Kastanjestraat 60, 3552 SM Utrecht,
mart@drukwerkdemarge.org

Penningmeester: Hans Dessens, hans@drukwerkdemarge.org

Overige bestuursleden: Alex Barbaix, Carolien ten Oever, Sander Pinkse

Nieuwe contribuanten/adreswijzigingen graag doorgeven aan de secretaris.

Nieuwsbrieven verschijnen vier maal per jaar, begin januari, april, juli en oktober. Kopij voor de nieuwsbrief dient uiterlijk halverwege de voorafgaande maand binnen te zijn.

Bijdragen liefst per e-mail naar nieuwsbrief@drukwerkdemarge.org, of per post naar

Nieuwsbrief Stichting Drukwerk in de Marge, Herengracht 51, 1015 BC Amsterdam.

De nieuwsbrief staat onder redactie van Alex Barbaix en Sander Pinkse.